

PG
201
N24

3403

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Nash Jezik

P464

The University
of Michigan
Periodical
Reading Room

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XIX, св. 4—5

БЕОГРАД, 1973.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) М. Стевановић, Немарност према језику у дневној штампи	189—203
2) Драгана Мршевић, Предлози <i>над, под, пред, и изнад, испод и испред</i> с одговарајућим падежним облицима у функцији одређивања просторних односа	204—227
3) Милица Радовић-Тешић, Предлог <i>код</i> уз генитив глаголских и других апстрактних именица у функцији одређивања времена и његове сематичко-синтаксичке опозиције	228—255
4) Инж. Миро Л. Арсенијевић, Из текстилне терминологије	256—264
5) Радосав Бошковић, Старословенска <i>adiectiva possessiva</i> на <i>bib</i>	265—272
6) Берислав М. Николић, Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику (<i>свршетак</i>)	273—286
7) Језичке поуке	287—291
8) Регистар	293—314

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ

Секретари Уређивачког одбора др Даринка Гортан-Премк
и др Љубомир Поповић

БЕОГРАД
1973.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело” — Београд,
Вука Караџића 5

НЕМАРНОСТ ПРЕМА ЈЕЗИКУ У ДНЕВНОЈ ШТАМПИ

Дневна штампа је, свакако, једно од најзначајнијих средстава комуникације међу људима. И зато је језик у њој од прворазредног значаја, па је неопходно да му се поклања врло озбиљна пажња. У првоме реду да би се отклонили сви неспоразуми у општењу језиком и остварила потпуна јасност онога што се њиме жели пренети на саговорника, односно читаоца. А дневна штампа је, осим тога, и свеопште штиво за васпитавање народа, његових најширих слојева. И оних, штавише, који никада, на жалост, нису научили азбуку, јер и ови траже да им други читају шта има у новинама. Тако су дневни листови, као и недељни или петнаестодневни, нарочито они илустровани и други забавни листови, које народ радо чита, а које ми овде заједно с дневницима узимамо, једно од средстава ширења знања и подизања културе народа. Поред осталог и подизања културе језика.

У свакоме случају, текућа штампа је од великог утицаја на језичку културу њених корисника. И зато би језик те штампе морао бити узоран. Међутим, иако у њој има и таквог језика — у рубрикама, рецимо, где сарађују новинари од заната, познаваоци језика, који су каткад и изврсни стилисти, добри стручњаци и добри писци, — његов утицај није велики, јер је и број читалаца ових знатно мањи од броја читалаца оних рубрика што се пуне разним дописима о дневним збивањима, извештајима са спортоких стадиона, разговорима који се воде на радним местима, интересантним и мање интересантним новостима, згодама, незгодама и удесима, сензационалним „открићима” и репортажама намењеним ширем кругу читалаца. А и

сама садржина тих репортажа и дописа је каткад оскудна, а језик често скучен и сиромашан — у више случајева и неистриван. Показаћемо то на примерима узетим са страница неколика броја новина, не само једног већ, такође неколика, наша дневна и недељна листа.

Те су неистривности одвише различитих врста. А најгоре је када оне постану правило, што је најчешће последица самоувјерености појединаца да је исправно оно што је такво према њихову личном мишљењу, које се заснива на сопственим језичким навикама, односно на употреби ове или оне језичке црте у дотичним језичким срединама, коју ови, што се језика тиче, сматрају непогрешивом.

1.

У једном напису не баш непознатог коментатора једног на гласу недељног листа нашег налазимо написану *Радицин приказ*, са неизмењеним, дакле, основним сугласником *ц* именице *Радица* у од ње изведеном придеву испред наставка *ин*. А то није случајна омашка, него, по мишљењу многих наших суграђана, вероватно и по мишљењу новинара код кога смо ово прочитали, правилан изговор и писање тога гласа у изведених речи овога типа. Нама није први пут да на ову, у Београду широко распрострањену, појаву указујемо као на језичку неистривност, већ смо то и недавно учинили у Језичким поукама нашега часописа. И јавило нам се неколико опонената, међу којима и један толико упоран да никако не уважава наше тумачење, према коме се у свих придева и именица место сугласника *ц* основних речи — у изведених јавља *ч*. Према именици *Радица* — *Радицин*, према *Микица* — *Микичин*, према *Јовица* — *Јовичин*, према *Перица* — *Перичин*, према *Љубица* — *Љубичин*, према *краљица* — *краљичин*, према *другарица* — *другаричин*. А за нас је то сасвим несумњиво. Тако исто и за све оне којима је познато да ту имамо међугласовни додир који је доводио до сугласничке промене основног гласа о којој говоримо и да се, што је овде од још пресуднијег значаја, у народним говорима који чине основицу књижевног језика и у говорима многих наших културних центара — у придеву изговора *ч* место име-

ничког *ц*. За чудо, у Београду, како рекосмо, основно *ц* имамо у изговору и у изведених придева, што се једино може објаснити аналогитом, а не никако чувањем гласовних прилика које би се чисто фонетски могле објашњавати. За нашег опонента, кога смо позвали да нам своје гледиште са објашњењима које има за њега достави ради објављивања у нашем часопису, што он ипак није хтео учинити, — најглавније је, каже, то што се управо у Београду тако изговара, па додаје да не може прихватити као оправдано давање преимућства изговору простог народа над оним што карактерише језик једне културне средине. Уз напомену да је то доиста карактеристика изговора знатног дела те средине, ми знамо да ипак ни знатан број Београђана неће рећи *Радицин* већ *Радичин*.

Наш опонент се позива и на околност што у опширном Правопису (од 1960. г.) једанаесторица аутора и више других сарадника на њему нису оспорили правилност изговора нашега Београђанина и већине његових суграђана. И нису доиста. А требало је да то учине, и учинили би овакако, да су могли претпостављати да ће то питање и за кога бити спорно, као што су ти исти аутори нашли за сходно да за неприхватљиву огласе из фонетских законитости проистеклу и у неким говорним срединама сачувану промену насталу асимилацијом сугласника према наредном самогласнику, у примерима рецимо; *Дубравчин*, *Зорчин*, *Јованчин* (према *Дубравка*, *Зорка*, *Јованка*...). И није нелогично резоновати да би се могао очекивати сачуван и основни сугласник других именица у изведених придева: *Милицин*, према *Милица*, — нпр., као *Дубравкин* према *Дубравка*. Али ни то логицирање не оправдава употребу сугласника *ц* основних именица и у од њих изведених придева, а још је мање оправдано такву употребу оглашавати језички исправном. То није могуће образложити ни с позивом на тенденцију да се основни облици властитих имена чувају у што мање измењеном облику.

Најзад, не треба доказивати да је у сличним случајевима могуће чување основног сугласника основних речи и у изведе-

них, када је могућ у ових других и његов друшчији изговор. То, и једно и друго, имамо и у овоме нашем означеном случају, па је, дакако, сасвим природно да је оно што је у језику као скупу народних говора распрострањеније — у стандардном књижевном језику прихваћено за исправније.

2.

Оцењивање језичке исправности према ономе што је обичније у употреби у сопственим срединама, и зазирање од свега што се ређе чује у говору тих средина, доводи каткад и до сакаћења језика, тј. до одбацивања језичких оредстава која се другима не могу заменити. Мислим опет на београдску, а и друге говорне средине источних области нашег језика у којима је енклитични облик личне заменице женског рода *ју* постао необичан, тако рећи. И тај облик у овим срединама звучи као дијалектизам. Он то доиста и јесте уколико се употребљава једино он, а не и облик *је*, који је у нашем језику, узетом у целини, у много чешћој употреби. Али не треба сметати с ума да се ни један ни други тај облик не може уопштавати, нити употреба оног другог занемаривати. А мало је вероватно да људи који су прошли кроз средњу школу нису научили „граматичко“ правило да се *је*, као енклитични облик акузатива личне заменице у књижевном језику употребљава увек, изузев у позицији поред глаголске енклитике истог облика, а да у овоме изузетом случају није могуће узастопно употребити двапут на изглед исту реч.¹ Природа језика, уосталом, не допушта такву аномалију, нити код познатијих наших новијих писаца на њу наилазимо. Али се зато у говорима средина у којима *ју* није остало као једини облик, какав је то случај у црногор-

¹ То су правило доносили и ранији средњошколски уџбеници, али ћемо ми овде упутити само на оне који су и у најновије време у употреби и до којих свако ко то жели проверити може и сада доћи. А то су, између осталих средњошколски уџбеници: *Gramatika hrvatskog ili srpskoga jezika* загребачког ауторског колектива Барбец-Храсте-Живковић и *Грамматика српскохрватског језика* за гимназије потписаног (в. VII издање ове књиге Издавачког предузећа Обод, Цетиње 1971, стр. 177).

ским и другим неким говорима југозападних области нашег језика, створила нека одбојност према томе облику, и заменичко је се употребљава као једини облик, уз једноставно жртвовање помоћног глагола. Томе је на руку ишла и честа употреба облика крњег перфекта, прошлог времена без помоћног глагола, било да је овај морфолошки или стилски сувишан, било да се такав перфекат употребљава с одређеним синтаксичким функцијама. Али ипак, када имамо обе енклитике, ништа не оправдава, такво испуштање једног је на које сваки час наилазимо у језику дневних и др. листова, који су препуни примера као што су: *Комесар Кауцки лично је ухапсио*; *Без сумње је волео*; *Бенита ће искрено признати шта је навело да помаже*; *Да ли је Злата жива о томе би могли да нам пруже податке преживели борци у колико је неко од њих познавао и њима слични случајеви.*

Они што се служе великом *Gramatikom i stilistikom hrvatskoga ili srpskog jezika* Т. Маретића, која се вредношћу својом још увек, и још како, намеће за консултовање, наћи ће у њој ослоња за овакву употребу. Иза констатације да се „прави акузативни облик ју”, који се, кад се он једини употребљава, то и Маретић такође констатује, осећа као дијалектизам, „узима испред глаголског облика је (да не буду два је заједно)” али и после примера којима то доказује, одмах на стр. 160. своје књиге, Маретић наставља: „Мјесто овога ју је узима се кашто само је, па и то такође потврђује примерима: *Она му каже све по реду како је био опколио пожар и како је чобан извадио*; *Па јој приповеда како је страдала и како је муж проклео.* Све то не пропраћа никаквом оправдом, коју је несумњиво требало учинити, јер тај облик лингвистички не задовољава пошто реченице с њим не казују никакву одређену мисао. И због тога управо ми у својој књизи *Савремени српскохрватски језик* књ. I, стр. 206 (II-ог издања ове књиге), где говоримо о енклитичким облицима акуз. јед. личне заменице м.р. и не наводимо ове облике, који, рекли смо због чега, не иду у стандардни књижевни језик. У њима облик је читаоци, односно слушаоци, уосталом, и не осећају као заменицу

већ као помоћни глагол облика перфекта, уз који недостаје објекат. И мада у највише случајева недвосмислено можемо знати да је тај неизречени део реченице управо акузатив личне заменице ж. рода, ми га морамо и употребити уколико не желимо читаоце (односно слушаоце) оставити у недоумици да то може бити други кога, или било шта друго. Морамо рећи: *Комесар Кауцки лично ју је ухапсио; Без сумње ју је волео; Бенита ће искрено признати шта ју је навело да помаже и Да ли је Злата жива о томе би могли да нам пруже податке преживели борци уколико ју је неко од њих познавао.* Ако то не учинимо, читаоци ће бити у недоумици да дотичним констатацијама добију крива обавештења кога је комесар ухапсио, кога је субјекат друге реченице волео, шта је било кога другог навело да помаже и уколико је неко од њих познавао било кога или било шта. Зато смо и рекли да је избегавање употребе облика без кога не може бити тачне информације — стварно сакаћење језика.

3.

Када год говоримо о типским недостацима језика, њих највише налазимо у области контрвенције функцијама везаних делова реченице и синтагме. Контрвенција је по правилу лоша када су, нарочито реченице, разбијене дужим уметцима и бројничким детерминативима који се надовезују један на други, а услед њихове бројности се не зна на шта се који односи, па се тако доводи у питање сама јасност језика на велику штету основне његове функције споразумевања међу људима. А правог споразумевања нема, нити га може бити када се језик даје у облицима и њиховим везама које остављају недоумице — да и не говоримо о непрестаној тежњи да се оствари савршенство језика као уметничке манифестације човекова духа.

а) У свакоме је случају реченица: *Писало је око сто људи од пера из разних земаља широм света да... осветли историјски домет личности и значај његова дела, која нам је пала у очи у једном врло познатом нашем дневнику,* — одаје

у најмању руку аљкава писца који пре свега не осећа, нити уопште познаје законитости конгруенције у језику. Он је, истина, добро сложио предикат управне реченице. *Писало је* са субјектом *сто људи*, управо с управним а непроменљивим делом ове синтагме. Али иако је у наредној, зависној реченици исти субјекат, употреба предиката *осветли*, у облику јединице, није оправдана зато што је овај предикат у другој реченици и на доста далеком одстојању од субјекта, па је то овде налагало његово слагање по значењу, одређено речено — то је захтевало употребу предиката у облику множине, будући да субјекат *сто људи*, сам собом јасно говори да је ту стварни субјекат више јединки, управо множина. А недостатак ове реченице није само у томе, јер се даље у објекту предиката, који је, с обзиром на наше објашњење, требало да гласи *осветле* а не *осветли*, — говори о историјском дometу личности и значају *његова* дела. Свакако зато што је та личност на коју се мисли била неки мушкарац, па писац, и овде без осећања законитости конгруенције, говори о *његову* делу, иако је именица *личност* женског рода, па је то захтевало да се каже *њенога* (а не *његова*) дела.

Читаоци ће, ваљда, из нашег разлагања, доћи до закључка да би језички коректан облик реченице на којој се задржавамо био: *Писало је око сто људи од пера из разних земаља широм света да... осветле историјски дomet личности и значај њенога дела*. И онда, по нашем мишљењу, не би било места никаквим приговорима.

б) Писац дописа под насловом *Без фрижидера кад је најпотребније*, у истом дневном листу, изрекао је једну констатацију која је сасвим супротна ономе што је хтео да каже, јер *без фрижидера* значи немање тога преко потребног апарата за хлађење. А бити без њега, нарочито у данима велике летње жеге, за време које је тај дневник донео наведени допис, управо је најштетније, а не најпотребније. Да је временску реченицу (*кад је најпотребније*) дао с именским, а не с прилошким предикатом, тј. да је рекао: *Без фрижидера кад је најпотребнији* — казао би оно што је мислио. Није искључено да је писац дописа

имао на уму да каже: *Без фрижидера кад је најпотребније (бити с њим)*. Али би у овоме случају тако морао и казати.

А већ сама околност што се читалац (односно слушалац) пита шта се хтело рећи једним обликом реченице, недвосмислено говори да је у томе облику није требало дати.

в) Када један део реченице (или и синтагме) према друге стоји као његова одредба, онда он мора доћи у облику који закони конгруенције налажу. А сваки је поредбени део било које језичке јединице одредба оног дела који се с њим пореди. И зато се реченица *Као учесник НО рата, признат ми је у двоструком трајању стаж од 15. VI 1942* — може узети као пример одсуства доброг осећања језика и непознавања законитости конгруенције, већ по самоме томе што је *учесник НО рата* у ствари апозиција говорног лица, чије име овде стоји у именском облику датива. А апозиција се падежним обликом обавезно слаже с именом појма на који се односи, и, према томе је поредбени део ове реченице морао доћи такође у облику датива. Али слаба страна наведене реченице није само у истакнутоте већ и у још једном тешком огрешењу о познавање правилности закона конгруенције, из којег је проистекла констатација *да је говорноме лицу признато* (а не *признат*) *стаж*, као да ју је дао припадник народа (Мађар, рецимо, или Турчин) чији језик не зна за моцију рода.

Просечан човек из народа, и свако лице просечне писмености, горњу реченицу ће дати у облику: *Као ученику НО рата, признат ми је је у двоструком трајању стаж од 15. II 1942. или, с нешто бољим редом речи, — Као учеснику НО рата, признат ми је стаж од 15. II 1942. у двоструком трајању*. А могла би се она дати и на још који други начин, од којих би један био и по значењу посве исти, а, нама се чини, још најбољи облик: *Мени је, као учеснику НО рата, признат стаж у двоструком трајању од 15. II 1942.*

Једнима ће се један од датих или њима сличних облика ове реченице више свидети, а другима други или трећи облик њен. Али ни у једном облику она неће бити језички исправна уколико основни појам и појам с којим се он пореди не буду

у истом именском облику (падежу) и уколико именица (овде *стаж*) и придев којим се та именица одређује не буду истога рода.

Истини за вољу, ми смо дужни рећи да творац реченице у немогућем облику у коме је дата није нико од сарадника дотичног листа. Ни било ко други, уосталом, неће друкчије помислити, јер ту реченицу налазимо у писменима читалаца који се листу обраћају за стручна обавештења. Али то много не извињава, односно, да одређеније кажемо, уопште не извињава редакцију листа, нити она може рећи — писци су одговорни за језик којим пишу у нашем листу. Редакције листова су дужне вршити и језичку редакцију свега што се код њих објављује. Ако се може рећи да за садржину написа одговара писац, мада нисмо сигурни да и ту редакције не примају бар део одговорности, — оне се морају старати да све што у своме листу објављују буде написано коректним језиком. Јер листови немају за задатак да само информишу већ и да просвећују читаоце. А лепо ће нам бити то просвећивање народа ако се буде вршило свакаким језиком. Неисправним језиком се не може остварити ни онај први задатак, већ се њиме читаоци више дезинформишу него што им се дају тачне и одређене информације.

г) Можда ће когод помислити, а многи ће свакако и рећи да у реченици: *Његова смрт објавила је европска штампа*, коју читамо у чланку под потписом познатог новинара, — имамо просту штампарску грешку, која је облик акузатива учинила номинативом. Ми и у овом случају, такође, унеколико скидамо одговорност с писца, али смо скоро сигурни да је наведена реченица управо у датоме облику отишла испод пишчева пера у штампарију. Када се писцу јавила мисао да учини том реченицом дату констатацију, он је замислио да је изрази пасивном реченицом, да каже, то јест, *Његова смрт објављена је у европској штампи*. И сасвим би све било у реду да је тако написао. Али му се још одмах, чим је направио први потез пером, учинило да ће бити боље ако реченици да у нашем језику обичнији активни лик, па је *европску штампу* смештену на крају реченице, што, наравно, само по себи није никакав грех, ставио у центар

дотичне мисли, давши јој тиме поред функције и облик субјекта. У складу с тим, он је дао и глагол у активном облику, али је при том сметнуо с ума да вези речи *његова смрт* да облик (акузатива) објекта активне реченице, што је свакако морао учинити. А пропуштавши да то учини, он је написао немогућу реченицу с два субјекта, једним који одговара пасивној и другим субјектом активне реченице. Што му се то десило у току кратког процеса стављања дотичне мисли на хартију, то није никакав трех. Али је свакако одговоран што није накнадно и ту и све друге мисли проверио и утврдио да ли су све изложене коректним језиком. Најзад, уколико што такво промакне самоме писцу, то је редактор обавезан отклонити. А ту је најзад и коректор, који је задужен да исправља све промакле прешке, а не само оне што су их учинили штампари при слагању текста.

4.

У истом чланку истог писца пала нам је у очи и очевидно гламазна, а свакако недовољно јасна сложена реченица: *Обучен је био у одело посуто златом и дијамантима, преко којег је носио црвену кабаницу са златним дугмадима из којег је вирило скупоцено оружје које по свој прилици никад није употребио.* А таквом ју је учинила неколико пута употребљена односна заменице *који*, чешћа њена удаљеност од речи на коју се односи и неспособност писца да нешто друкчијим редом речи, и другим средствима, ту заменицу приближи управној речи, и тиме отклони претпоставку да се она евентуално тиче друге које речи.

После дужег размишљања о смислу реченице *који* јој је писац хтео дати, ми смо дошли до закључка да се прво и друго *који* односи на именицу *одело*. Али ако се и допусти да је наш закључак сасвим тачан, сама околност што му је морало претходити дуже размишљање већ говори о лоше компонованој реченици, јер не треба заборављати да је писац дужан своје мисли излагати на лако разумљив начин. А творац ове реченице је овај идеал могао остварити друкчијим распоредом речи у сложеној синтагми прве реченице, тако да управна реч *одело* дође на сами

њен крај, непосредно испред дотичног облика односне заменице с предлогом (*Обучен је био у златом и дијамантима посуто одело преко којег је* итд.). А другу по реду односну реченицу могао је везати за непосредно претходну везником *и*. С том изменом би постало многа несумњивије да се и друга зависна реченица односи на реч *одело*, као друга њена одредба. И тако би цела дата сложена реченица до последње зависне реченице, којој немамо никаква приговора, гласила: *Обучен је био у златом и дијамантима посуто одело, преко којег је носио црвену кабаницу са златним дугмадима и из којег је вирило скупоцено оружје...*

Али ми и поред свега реченог још увек нисмо сигурни да ли се и друга зависна реченица односи на именицу *одело* или, можда, на именицу *кабаница*. Будући да је заменица *који* на почетку спорне реченице дата у облику средњег рода, ми и закључујемо да се она односи на даљу именицу *одело*, а не на ближку — *кабаница*, јер би и облик заменице, уколико би се односила на њу, такође морао бити у облику женског рода (и она би гласила: *из које је вирило скупоцено оружје*). У ову недоумицу нас доводи слика оружја и одећа, односно *кабанице*, првог у односу на друго или треће. А та је слика потпуно неаутентична јер се оружје не носи, и није носило, ни у оделу ни у *кабаници* да би могло из њих вирити, већ или сврх одећа а испод *кабанице*, или и преко *кабанице*. Наш писац по овој прилици нема тачне представе о наоружаном племићу обученом у златно одело и црвену *кабаницу*, нити зна да оно може вирити *испод* или *сврх* ове или оне одеће, а не *из* њих. Нама је исто тако јасно да се оружје изузев, можда „гује из потаје”, тј. каквог мањег ножа, није могло носити испод одећа већ сврх њега, а обично испод *кабанице*. И ако бисмо веровали да наш писац репортаже даје веран изглед наоружаног племића, очекивали бисмо да о своме јунаку каже... *носио је црвену кабаницу с златним дугмадима и спод које му је вирило скупоцено оружје*. Но будући да нас његова констатација да *оружје вири из одећа* уверава да он нема представе верног изгледа наоружаног племића, ми смо били принуђени тумачити његову реченицу према у њој

датим језичким елементима. Али ни ту, видели смо, није много сигурнији него у оружју и оделу пустолова XVIII века, који су се приказивали принчевима и племићима.

5.

У језику дневне штампе не само што често наилазимо на лош избор адекватних речи и израза него орећемо и њихову употребу са посве другим значењем — за шта ћемо навести пример: *Слушајте, прогласи се књаз, нађите ми двије дјевојке и два момка да их шаљемо у Лондон* (из једног забавног илустрованог листа). Књаз се могао прогласити за краља, рецимо, као што и било ко други тим глаголом може објавити добијање вишег чина, вишег положаја, напредовање у више звање итд. А може се тај глагол употребити и у значењу *прочути се, постати чувен, славан* или што слично, али се он у значењу какво му је овде дато, тј. у значењу: *огласити се, јавити се, проговорити*, бар колико је нама познато, не употребљава.

У истом броју истог листа запазили смо још један драстичан пример, неадекватно, управо у сасвим супротном значењу употребљене речи. Нека другарица, доста пробраним иначе речима, преко штампе изјављује захвалност налазачу позамашне суме новца и других ствари од вредности које су она и њен муж у путу изгубили, па између осталог каже: *И замислите, моме и онако утученом мужу прилази просед човек средњих година и саопштава му да је све у сигурним рукама, да је он, тј., нашао њихову изгубљену имовину. Иза констатације да неко прилази „и онако утученом човеку“, очекивали бисмо да ће му казати нешто што ће га дотући, а он му, међутим, саопштава врло радосну вест. Нико, наравно, од једне особе која није ни новинар, ни писац, ни језички стручњак, него само случајно заинтересовани обавештач јавности о једном лепом гесту, не може захтевати да зна одабрати праву реч. Али ми бисмо очекивали да ће овако драстичан случај неподударности између прилошког израза *и онако* и језичке ситуације у којој је он употребљен осетити уредник дотичне рубрике, па употребити одго-*

варајући израз, и место и онако утученом рећи: *већ потпуно утученом* или и само *утученом*, али без одредбе и онако, или *јакo нерасположеном* или *забринутом* — већ према томе који степен утучености му се хтео приписати.

6.

Занимљиво је позабавити се овде и обликом инструментала у функцији одредбе начина на који се врши нека акција у случајевима какав имамо у примеру: *Плави шљемови тешком муком продиру до појединих дијелова Синаја*, наведеном у уводном чланку једног познатог нашег дневног листа. По употреби ове одредбе у таквом облику рекло би се да се писац дотичног чланка не одликује бог-зна-колико поузданим осећањем језика. Када би то осећање у њега било сигурније, он би, свакако, инструментал *тешком муком* употребио с предлогом *с*, и наведену реченицу дао у облику: *Плави шљемови с тешком муком продиру до појединих дијелова Синаја*. Али се у оваквим случајевима, и овде сигурно, поставља питање да ли писцу дотичног дописа и редакцији листа можемо замерити што немају урођеног дара тако потребног свакоме ко се лаћа пера. У свакоме би случају несумњиво свакога ко се жели посветити новинарству приликом пријема у редове људи тога позива — као год и у редове писаца, спикера радија и телевизије, водилаца забавних и других емисија, глумца, рецитатора, једном речју у редове свих преносилаца обавештавања језиком — било потребно проверавати управо језичко осећање, поред осталих способности да пишу, односно да говоре узорним језиком.

А није искључено да у наведеном случају на употребу неисправног облика писца није навело непоуздано језичко осећање, него да се он повео за одређеним прописима траматичара. Ми смо се у једној прилици детаљније задржали на овоме облику у својој расправи.² *Један прилог Српскохрватској син-*

² Објављеној у Зборнику у част А. Белића, Београд 1937, стр. 307—314.

такси. И тамо смо, говорећи о употреби инструментала у служби прилошке одредбе начина акције означене глаголом на који се одредба односи, показали да инструментал овога типа ту не би могао доћи, и насупрот мишљењима старијих граматицара нашег језика: Даничића, Миклошића и Маретића, који су такву употребу допуштали. Ови врло угледни наши синтаксичари своје схватање о тој употреби заснивали су на примерима такве, очевидно лоше, употребе нађеним у језику народних песама и народних приповедака. А језик народних умовина је најнепоузданији за утврђивање коректне употребе управо облика именских речи и с предлозима и без предлога. И ти се, облици из језика народних песама, приповедака и пословица, уколико нису потврђени примерима из језика добрих писаца новијег времена, никако не могу узимати да се на њима заснивају синтаксичке законитости стандардног књижевног језика и језика културне комуникације уопште. Понајмање за употребу инструментала с предлогом *с* и без њега, јер је у многим народним говорима сасвим поремећено осећање за тачно разликовање када који од тих облика треба употребити. То знамо из више дијалекатских студија о говорима нашег језика. А у то се можемо уверити и из самих примера које поменути наши знаменити синтаксичари наводе, и то не само за потврду њихове употребе у функцији одређивања начина већ и у другим функцијама овога облика. Најдрастичнији такви примери јесу они које Даничић и Миклошић дају за употребу инструментала с предлогом *с* у функцији означавања средства, као што су: *Окретала превртала с њоме, Но с' обрни с десном страном, С перчином му руке савезаше* и др., од којих се прва два могу узети и за примере објекта у овоме облику, али тим они не престају бити и средство за вршење радње.

Маретић је, наравно, правилно схватио да је у једној књизи где се не констатује шта све има у језику, него се њоме даје и књижевнојезичка норма — неопходно нагласити да употреба инструментала с предлогом *с(a)* у функцији означавања средства није у складу са законитостима на којима се норма срп-

скохрватског книжевног језика заснива. Он је, даље, на право-
ме путу када у својој великој књизи констатује да је, обрнуто,
за пропратне околности боље узимати (мисли уз облик инстру-
ментала) приједлог *с* него не узимати. Али је требало да затим
каже да је то и једино исправно иако се у језику срећу и при-
мери као што су: *Овај рјечник ваља од срца поздравити же-
љом, Марву може тек мук о м да напаса; Великом мук о м
протумачио сам и Ја сам слушао не обичном пажњом*³, по-
ред других неких у којима се облик инструментала употребљава
без предлога, али — и да је у овде наведеним примерима тај
облик исправно употребљавати једино с предлогом *с*. Ми смо у
својој Синтакси⁴ навели већи број таквих примера с именом
појма у облику инструментала с предлогом *с* у којима се ка-
зује да се радња врши уз овакво или онакво осећање њеног вр-
шиоца. То потпуно одговара односу појма онога што субјекат
има уза се у време вршења радње према њеном вршиоцу, од-
носно према самом субјекту. А тај се однос означава соција-
тивним обликом инструментала, а не инструменталом без пред-
лога *с*. И, према томе, коректан облик одредбе начина вршења
радње у мало пре наведеним примерима није онај у коме су
дати, него облик истог падежа с предлогом *с*. И ти би примери
били исправни једино у облику: *Овај речник треба од срца поз-
дравити са жељом да...; Марву може тек с мук о м да
напаса; С великом мук о м протумачио сам и Ја сам слу-
шао с не обичном пажњом*. Зато смо већ рекли, и по-
нављамо да је, поготову пример запажен у уводном чланку
угледног дневног листа из последњих дана, поводом кога
и расправљамо о овоме питању, требало дати у облику: *Плави
шљемови с тешком мук о м продиру до појединих дије-
лова*. То ће, мислим, читаоцима из нашег расправљања бити
сасвим јасно.

М. Стевановић

³ *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika II* издање (1931),

⁴ *Савремени српскохрватски језик II*, стр. 440—441.